

Afetler ve İnsani Yardım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme

Adem CEREN*

Geliş Tarihi (Received): 13.02.2021 – Kabul Tarihi (Accepted): 06.04.2021

Öz

Bu çalışmada, dünya genelinde meydana gelen doğa ve insan kaynaklı afetler ile bunlar neticesinde ortaya çıkan insani krizler ve insani yardım faaliyetleri ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle afet kavramı, afet türleri, insani yardım kavramı ve ilkeleri üzerine durulmakta, afetlerle mücadelede topyekûn hareket etme zorunluluğuna atıf yapılarak toplumsal bilinç oluşturmalarının önemi ve gerekliliği tartışılmaktadır. Çalışmanın amacı, dünya genelinde artan insani krizler ve yürütülmekte olan insani yardım faaliyetlerinin genel görünümü sayısal verilerle ortaya koymaya çalışarak, yeni insani krizlerin azaltılması noktasında toplumsal bilinç oluşturmalarının önemini vurgulamaktır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi arasında sıklıkla kullanılan doküman incelenmesi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda afetler ve insani yardım faaliyetleri konusunda olgu ve olaylara ilişkin, raporlar, kitaplar, makaleler ve diğer belgeler analiz edilmiştir. Dünyada bir yandan refah artışı yaşanırken diğer yandan insani yardımlara duyulan ihtiyacın da giderek arttığı, ülkelerin insani yardım harcamaları ile ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı, artan askeri harcamaların yeni insani krizleri ortaya çıkaracağı ve yerel düzeyden başlayarak uluslararası boyuta kadar örgütlü sivil girişimlerle sağlanacak toplumsal bilinçlenmenin yeni insani krizleri baskılamada önemli bir işlev göreceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, insani yardım, insani kriz, toplumsal bilinç

An Assessment on Disasters and Humanitarian Aid Activities

Abstract

The current study employs worldwide natural and man-made disasters which cause humanitarian crises and humanitarian aid activities. The study focuses first on the concept and types of disasters and the concept and principles of humanitarian aid, it then discusses the importance and necessity of creating social awareness by referring to the obligation to act collectively in combating disasters. The main objective of the study is providing general view of increasing humanitarian crises and aid activities globally using quantitative datasets. It also aims to emphasize the importance of creating social awareness in reducing new humanitarian crises. The study utilizes document analysis technique, a well-known technique in qualitative studies. To do this, reports, books, articles and other documents related to facts and events on disasters and humanitarian aid activities were analyzed. The results of the study show that: (i) while some parts of the world have experienced an increasing welfare, the other parts still need more humanitarian aid, (ii) no linear relationship exists between economic growth and countries' expenditures for humanitarian aid activities, (iii) increasing military expenditures causes new humanitarian crises, (iv) social awareness created by organized local/international civil initiatives can play an important role in suppressing new humanitarian crises.

Keywords: Disaster, humanitarian aid, humanitarian crisis, social consciousness

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, aceren@adiyaman.edu.tr

Giriş

Afetler günümüzde insanların sıklıkla karşı karşıya kaldığı ve beraberinde bir dizi olumsuzluğun ortaya çıktığı olaylardır. Bugün dünyanın birçok bölgesinde sıklıkla başta deprem olmak üzere sel, kasırga, hortum, yangın, toprak kayması, tsunami vb. doğa olayları meydana gelmekte ve risk unsurlarını (insan yapısı, tesis vb.) etkileyerek afete dönüşebilmektedir. Afetlerin ortaya çıkışında insan faktörünün büyük bir etkisi söz konusudur. İnsanların doğrudan sebep olduğu birtakım afetler vardır ki bunlardan ön plana çıkanlarını savaşlar, iç karışıklıklar, terör eylemleri ve göçler oluşturmaktadır. Doğrudan ya da dolaylı olarak insan etkisiyle ortaya çıkan afetler toplum hayatını derinden sarsan, büyük maddi hasarlara yol açan ve aynı zamanda yönetsel krizlere neden olan hadiseler olarak hayatı olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Doğa olayları ve insan kaynaklı riskler özellikle yeteri kadar gelişmemiş ülkelerde nüfus yoğunluğunun fazla oluşu ve müdahale kabiliyetinin az oluşu gibi birtakım yapısal sorunlarla birleştiğinde felaketlere dönüşebilmektedir.

Araştırmalar, meydana gelen afetlerin ortaya çıkardığı bilançonun giderek arttığını göstermektedir. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu verilerine göre 2008-2017 yılları arasında 3.751 adet doğa kaynaklı afet meydana gelmiştir. Bunların %84'ü iklimik olaylar olup, yalnızca sel (%40,5) ve fırtınalar (%26,7) tüm olayların yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Aynı yıllar arasında tahmini 2 milyar insan doğa kaynaklı afetlerden etkilenmiştir. Bu insanların %95'i sel, fırtına ve diğer iklimik olaylar ile ilgili gelişmelerden etkilenmiştir. 2018 yılında yayınlanan Dünya Afet Raporu'nda 141 ülkeyi kapsayan tüm bu afetlerin son 10 yılda tahmini maliyeti ise 1,658 milyar \$ olmuştur. Bu maliyetin %73'ünün kaynağını meteorolojik olaylarla ilgili afetler oluşturmaktadır (IFRC, 2018: 168). Yine 2019 yılında 128 ülkede meydana gelen 308 doğa kaynaklı afetten 97,6 milyon insan etkilenmiş ve on binlerce insan ölmüştür. Bu ölümlerin 9 binden fazlası iklim ve hava koşullarına bağlı olarak, 15.080'i salgın hastalık dolayısıyla (afetler içinde en ölümcül olanı olduğunu göstermektedir), 3.738 kişi sıcak hava dalgaları dolayısıyla, 2.806 kişi fırtınalar nedeniyle ve 1.586 kişi de seller (en yaygın afet olmasına rağmen) nedeniyle gerçekleşmiştir (IFRC, 2020a: 84-85).

Dünya üzerinde sıklıkla meydana gelen doğa olaylarının başında depremler gelmektedir. Nitekim tarihte çeşitli yıkıcı depremler meydana gelmiş ve bu depremlerde çok büyük can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Özellikle son 20 yıla bakıldığında çok sayıda depremin meydana geldiği görülmektedir. İstatistiklere göre (Statiska 2021) dünya genelinde 2000-2019 yılları arasında 5 ve üzeri büyüklükte 1.566'sı 2017 yılında, 1.808'i 2018 yılında ve 1.637'si 2019 yılında olmak üzere toplam 35.204 deprem meydana gelmiştir

Türkiye'nin deprem kuşağında olmasının bir sonucu olarak Türkiye'de çeşitli ölçeklerde çok sayıda deprem yaşanmaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) verilerine göre (AFAD, 2020: 85) Türkiye ve çevresinde 2019 yılı içinde 23.646 deprem kaydedilmiştir. Bu depremlerin büyüklüklerine göre dağılımı incelendiğinde büyük bir kısmının hissedilemeyecek derecede küçük depremler olduğu görülmektedir. İnsanlar tarafından hissedilen ve görece büyükler depremler olarak ise; 4.0-4.9 arasında 164, 5.0-5.9 arasında 18 ve 6.0'dan büyük 2 deprem meydana gelmiştir. 4.0 ve daha büyük şiddette olan 184 deprem 2019 yılındaki tüm depremlerin yaklaşık binde 8'ine karşılık gelmektedir.

Afetlerde ortaya çıkan can ve mal kayıplarına hemen müdahale edilmesi, arama kurtarma faaliyetlerinin yapılması, yaraların sarılması elbette gereklidir. Ancak afet sonrası süreçte insani yardım faaliyetlerinin yeterli miktarda, yerinde ve zamanında gerçekleştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Yerel ölçekli afetlerde olduğu gibi küresel ölçekli afetlerde oluşan insani krizlere müdahale noktasında çeşitli miktarlarda insani yardımlar yapılmaktadır. Ancak rakamlar yapılan yardımların yetersizliğinin yanında, ekonomik gelişmişlikle insani yardım yapma düzeyi arasında doğrusal bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 2020 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'nda (DI, 2020: 35) en fazla insani yardım yapan ülkeler sıralamasında Türkiye ilk sırada yer alırken onu Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya izlemektedir.

Bu noktada kamu yönetimlerine ve insani yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına (STK) hem yasa gereği hem de insani açıdan ayrı ayrı sorumluluk düşmektedir. Ancak dünya genelinde devletlerin yanında ulusal ve uluslararası düzeyde insani yardım faaliyeti yürüten birçok aktörün bulunmasına rağmen afetzedelere ayrılan insani yardım bütçelerinin yetersizliği bir yana, afetlere müdahalede ve afet sonrası yaraları sarma sürecinde afet ve insani yardım lojistiğinde bile birçok sorun (insani yardım bütçesinde kısıtlamaya gidilmesi, koordinasyon eksikliği, yardım faaliyetlerine yönelik saldırı girişimleri, yardımların siyasi maksatlarla kullanılması gibi) ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla afet dönemlerinde yapılan insani yardım faaliyetleri normal dönemlerde yapılan insani yardım faaliyetlerinden zaman baskısı, mekân, hedef kitle, yardımın muhtevası, yardım faaliyetlerinde görev alan personel vb. açılardan farklılaştığı için afet dönemlerinde insani yardım faaliyetlerinin daha hassas yürütülmesi ve bu süreçte atılacak her bir adımın hızlı ve en doğru bir şekilde olması önem arz etmektedir.

Deprem, sel, yangın, tsunami gibi doğa kaynaklı olayların yanında iç çatışmalar, savaşlar ve göçler neticesinde afetten etkilenen insan sayısı da giderek artmakta ve süreç milyonlarca insanı olumsuz etkilenmeye devam etmektedir. Özellikle siyasi ve diplomatik

başarısızlıklar neticesinde ortaya çıkan krizler süreci daha da zora sokmaktadır. Bu nedenle herkesi derinden etkileme potansiyeli olan afetlerle mücadelede bir yol haritasının çizilmesi, ortak hareket etme mecburiyetinin olduğunun bilinmesi ve bunun için yapılacak çalışmalara ağırlık verilmesi noktasında devletlere ayrı bir sorumluluk düşmekte ve devletler tarafından atılacak adımlar büyük önem taşımaktadır.

Kaynak paylaşımı ve zenginlik noktasında derin eşitsizliklerin bulunması insani krizleri doğrudan etkilemektedir. Ülkeler arasında hatta ülke içindeki bölgeler arasında bile kamusal hizmetlere erişimden, kendini gerçekleştirme olanaklarına kadar birçok açıdan farklılıklar bulunmaktadır. Kişi başı milli geliri yüksek ülkelerde yiyecekler, giyecekler ve dayanıklı tüketim malları tat, renk, koku, zevklerin değişmesi, yeninin alınmak istenmesi gibi kişisel tercihlerin farklılaşmasından dolayı tüketim artarken; geri kalmış ülkelerde su, yiyecek, giyecek, barınma gibi en temel ihtiyaçların karşılanamama dolayısıyla insani yardımlara ihtiyaç duyan kişi sayısı da giderek artmaktadır.

Bu çalışmada dünyada meydana gelen afetler, buna bağlı olarak ortaya çıkan insani krizler ve bu süreçte yürütülen insani yardım faaliyetleri ele alınmaktadır. Çalışmada afet kavramı, afet türleri, insani yardım kavramı ve ilkeleri üzerine durulmakta, dünya genelinde artan insani krizler ve yürütülmekte olan insani yardımların genel görünümü ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca artan afetlere karşı topyekûn hareket etme zorunluluğundan yola çıkılarak sorunun çözümü noktasında vatandaşın, STK'lara, hükümetlerden ulusüstü örgütlere kadar toplumsal bilinç oluşturma ve yaygınlaştırmanın afet yönetiminde önemi üzerine durulmaktadır.

Çalışmanın amacı; geçmişi çok eskilere giden ancak son zamanlarda hem daha fazla ilgi duyulan hem de toplum hayatını ekonomik, siyasal, sosyal, insani yönlerden derinden etkileyerek kayıplara neden olan afetler ve bunlar neticesinde ortaya çıkan insani yardım faaliyetlerinin genel profilini ortaya çıkarmak ve özellikle insani krizlerin azaltılmasına yönelik toplumsal bilinç oluşturma önemini vurgulamaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında sıklıkla kullanılan doküman incelenmesi tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda afetler ve insani yardım faaliyetleri konusunda olgu ve olaylara ilişkin, raporlar, kitaplar, makaleler ve diğer belgeler analiz edilmiştir.

1. Kavramsal Arka Plan

1.1. Afet Kavramı

Afet kavramı, Açıklamalı Afet Yönetimi Sözlüğü'nde "Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan

faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” şeklinde tanımlanmaktadır (AFAD, 2014: 23). Diğer bir ifadeyle afet, çoğu zaman doğa kaynaklı olsa da insan kaynağına bağlı olarak da ani şekilde ortaya çıkarak, bir toplumun ya da topluluğun işleyişini ciddi şekilde bozan, insani, maddi ve çevresel kayıplara neden olan ve o toplumun kendi kaynakları ile müdahale kapasitesini aşan olaylardır (IFRC, 2020b).

Birleşmiş Milletler (BM) Afet Riskini Azaltma Ofisi tarafından yapılan benzer bir yaklaşımla afet kavramı “bir topluluğun veya toplumun faaliyetlerinin işleyişinde ciddi bir aksama ortaya çıkaran ve kendi kaynaklarıyla başa çıkma becerisini aşan, geniş ölçekli can kayıpları, maddi kayıplar ve çevresel zararlar meydana getiren olay” olarak tanımlanmaktadır (UNDRR, 2020). Tanımlardan hareketle afetlerin aniden ortaya çıkan ve etkileri bakımından büyük hasara/kayba neden olan ve çoğunlukla da yerel imkanlarla kontrol altına alınmanın pek mümkün olmadığı olaylardan oluştuğu, bunların temelinde doğa ve insan faktörünün etkili olduğu söylenebilir.

Afetlerde her ne kadar önlem alınabilse de afetleri tamamen engellemek mümkün değildir. Doğada meydana gelen olayların yanında özellikle insan kaynaklı afetlerin sayısında da ciddi bir artış yaşanmakta ve bunlardan etkilenen insan sayısı da giderek artmaktadır. Afetlerde insan ölümleri ve yaralanmalar başlı başına bir trajedi olmakla birlikte ortaya çıkan maddi kayıplar da ülke ekonomilerine ciddi zararlar vermektedir. Özellikle gelişmemiş ülkelerde meydana gelen afetlerde, afetlere karşı yeterli önlemlerin alınmamış/alınamamış olmasının yanında, müdahale imkânlarının (araç-gereç, yetişmiş insan gücü, yetersiz ulaşım ağı ve altyapı vb.) kısıtlı olması da afetin etkilerinin büyük olmasını netice vermektedir (Ceren, 2019: 358).

1.2. Afet Türleri, Artan Riskler ve Etkileri

Afet türleri farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte literatürde doğal afetler ve insan kaynaklı afetler olarak ikili bir ayrımın diğer bütün afet çeşitlerini kapsadığı görülmektedir (Shaluf vd., 2003: 31). Doğal afetler, UNDRR (2020) tarafından “can kaybına, yaralanmaya veya diğer sağlık etkilerine, maddi hasara, geçim kaynakları ve hizmet kaybına, sosyal ve ekonomik bozulmaya veya çevresel hasara neden olabilecek doğal süreçler veya olgular olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe Sözlük’te (TDK, 2009: 547) “Önlenmesi insan eliyle olmayan, sel, fırtına, deprem, dolu vb. felaketlerin her biri” olarak tanımlanan doğal afet aynı zamanda “baş belası” bir durum olarak da nitelendirilmektedir. Doğal afet başka yerde “büyük doğa olayları sonucu

ortaya çıkan ve toplumun korumasız/savunmasız bırakan olay” olarak tanımlanmaktadır (Akt., Monllor ve Murphy, 2017: 619).

Literatürde sıklıkla doğal afet kavramı kullanılıyor olsa da bunun bir yazım ve ağız alışkanlığı olduğunu göz önüne almak gerekmektedir. Doğal afet kavramı ile doğa kaynaklı afet kavramı tam anlamıyla aynı şeyler değildir ve bu iki kavramın birbiri yerine kullanılıyor olması zaman zaman eleştiri konusu olabilmektedir. Doğal afet kavramı yerine, doğa kaynaklı afet kavramının kullanılması daha doğru olacaktır. Çünkü doğal afet ifadesiyle afetlerin kaçınılmaz bir durum olduğu ve bunun kanıksandığı anlaşılmaktadır. Oysa deprem, sel, fırtına, yangın, toprak kayması bir afet değildir, doğa olaylarıdır. Bunlara afet/felaket demek insan unsurunu göz ardı etmek demektir. Bu doğa olayları insanları etkiledikleri vakit afete dönüşebilmektedir. Önlem alındığında ve tehlikeler minimuma indirildiğinde doğa olaylarının insanları etkileme ve afete dönüşme riski azalmaktadır. Örneğin depreme dayanıklı yapılar inşa etmek, su baskınının ulaşamayacağı yerleşim alanlarını tercih etmek başta olmak üzere her bir afet çeşidinin özelliğine göre birtakım önlemler alarak tehlikeleri azaltmak mümkündür.

Dünyada çok farklı afet türleri ortaya çıkmaktadır. Jeolojik afetler arasında deprem, heyelan, kaya düşmesi, volkanik patlama, çamur akıntısı ve tsunami sıklıkla görülürken; klimatolojik ve biyolojik afetler arasında ise kuraklık, erozyon, sel, orman yangınları, dolu, hortum, tipi, çığ, sis, buzlanma ve salgın sıklıkla görülmektedir. İnsan faktörüne bağlı olarak ortaya çıkan sosyal afetler arasında ise savaşlar, terör saldırıları ve göçler ön plana çıkarken; maden-sanayi-ulaşım kazaları ile biyolojik-nükleer-kimyasal silahlar ve kazalar da teknolojik afetler arasında yer almaktadır (AFAD, 2021; IFRC, 2020a: 40). İklim koşullarına, yeryüzü şekillerine insanların doğrudan ya da dolaylı etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan tüm bu afetlerin büyük ya da küçük çaplı, maddi hasarlı ve ölümlü sonuçları olmaktadır.

Dünya genelinde her yıl binlerce deprem meydana geldiğinden ve büyük bir etki ortaya çıkardığından afetler arasında depremler elbette ayrı bir yer edinmiştir. Her ne kadar bu depremlerin büyük çoğunluğu insanlar tarafından hissedilmese de bazılarının etkileri gözle görülür bir şekilde olmakta ve afete dönüşebilmektedir. Verilere göre (Statiska, 2021) 2000-2019 yılları arasında 5 ve üzeri büyüklükte yılda ortalama 1.760 adet olmak üzere 19 yılda toplam 35.204 deprem meydana gelmiştir. Anılan dönemde 2011 yılı en fazla depremin yaşandığı yıl (2.481 deprem) olarak kayıtlara geçerken, 2019 yılında ise 1.637 adet deprem meydana gelmiştir.

Doğa kaynaklı olayların yanında afetlerin ortaya çıkışında önemli bir faktör de elbette insanlardır. İnsanlar doğrudan ya da dolaylı olarak, bilerek ya da bilmeyerek çeşitli şekillerde afetlerin ortaya çıkmasında veya afetin etkilerinin artmasında rol oynayabilmektedir. Özellikle

siyasi ve diplomatik krizler, göç, açlık, kuraklık, terör eylemleri başta olmak üzere oldukça geniş bir yelpazede insan kaynaklı afetler görülebilmektedir.

1.3. İnsan Hakları ve İnsani Yardım Kavramı

“İnsan hakları en geniş manada, insanın başka hiçbir özelliğe sahip olmadan sadece insan olduğu için hayatını haysiyetli bir şekilde sürdürmesini sağlayacak birtakım temel haklara sahip olması gerektiği düşüncesine dayanır” (Çağırın, 2006: 3). İnsan hakları “İrk, cinsiyet, uyruk, etnik köken, dil, din veya başka herhangi bir statüden bağımsız olarak tüm insanlara özgü haklardır.” İnsan hakları; yaşam hakkını, özgürlük hakkını, kölelikten kurtulma ve işkence görmemeyi, düşünce ve ifade özgürlüğünü, çalışma ve eğitim hakkının yanında daha fazla hakkı içermektedir. Herkes ayrımcılık yapmadan bu haklara sahiptir (UN, 2020). İnsani yardım kavramının öznesi olan insanlar gelinen noktada hem ulusal hem uluslararası düzeyde bu ve benzeri birtakım haklara sahip olmuşlardır. 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin özellikle 2., 3., 4., 5., 6. ve 14. maddesi başta olmak üzere çeşitli bölümlerde insanların “sadece insan olmaları” dolayısıyla birtakım haklara sahip olduğu ve bu hakları hayata geçirmek üzere de devletlerin sorumlu tutulduğu bilinmektedir.

Cambridge sözlüğü (2020), insani ya da insancıl kelimesini “insanların yaşamlarını iyileştirmek, acıyı azaltmak ve bunlarla bağlantılı şeyler” anlamında tanımlarken; insani yardım kavramını ise Türk Dil Kurumu (2009: 973) “Doğal afet zamanlarında insanın temel gereksinimleri olan sağlık, barınma vb. konularda yapılan yardım” olarak tanımlamaktadır.

İnsani yardım esasen hayat kurtarmak ve acıyı hafifletmek için tasarlanmıştır. Doğa kaynaklı afetler ile insan kaynaklı kriz ve afetlerin öncesinde ve sonrasında insan onurunu korumanın yanında, benzer durumların ortaya çıkmaması için önlem alınması ve hazırlıklı olunması insani yardımın amaçları arasında yer almaktadır. İnsani yardım, tarafsızlık, insanilik, yansızlık ve bağımsızlık gibi temel ilkelere göre yönetilmelidir ki bu ilkeler halihazırda Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin (RCRC), BM Genel Kurulu kararlarında yeniden teyit edilen ve çok sayıda insani standart ve kılavuzda da yer alan temel ilkelere dönüşmektedir (DI, 2020: 81).

Afet ve büyük ölçekli acil durumlar sırasında uygulanacak insani yardımların muhtevasında hayat kurtarmak, acıyı hafifletmek, insan onurunu yeniden kazanmak ve insanları desteklemek gibi birtakım yardımlar yer almaktadır. Bununla birlikte insani yardım faaliyetlerinin çerçevesi ve anlaşılabilirliği konusunda farklılıklar, çeşitli yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Örneğin insani yardımlar zaman zaman politik ya da politik olmayan; dini ya

da dini olmayan, kurumsal faaliyet ya da anlık bir eylem, kısa vadeli acil bir müdahale ya da uzun vadeli gelişme olarak algılanabilmekte, insani yardımlar ilkeler rehberliğinde ya da onlardan ayrı bir şekilde yönlendirebilmektedir (Pringle ve Hunt, 2015: 1). Bu durum insani yardım gerektiren hallerin daha da çoğalmasını ve müdahale yaklaşımlarının daha kompleks bir hâl almasına neden olmaktadır.

1.4. İnsani Yardımlarda Temel İlkeler

İnsani yardımların, yardıma ihtiyacı olan insanların tamamına değil de sadece belirli bir kesime ulaştırılması, bu işleri yürüten örgütleri objektif ilkelere dayanan yasal kurallar inşa etme sürecine götürmüştür (Köseoğlu, 2015: 42). Çünkü insani yardım özel ve hassas bir alanda yürütülen faaliyetleri ihtiva ettiğinden, özellikle afetlerde yürütülen insani yardım faaliyetlerinin birtakım ilke ve standartlara göre yürütülmesi netice itibariyle daha iyi bir insani yardım yönetiminin oluşmasına katkı sağlayacağından; düzensizliğin, başıboşluğun, yardımların istismar edilmesinin, kişilerin onurlarının kırılmasının ve haklarının gasp edilmesinin önlenmesinde ilgili kurum ve kuruluşlar için bir rehber niteliği taşıyacaktır.

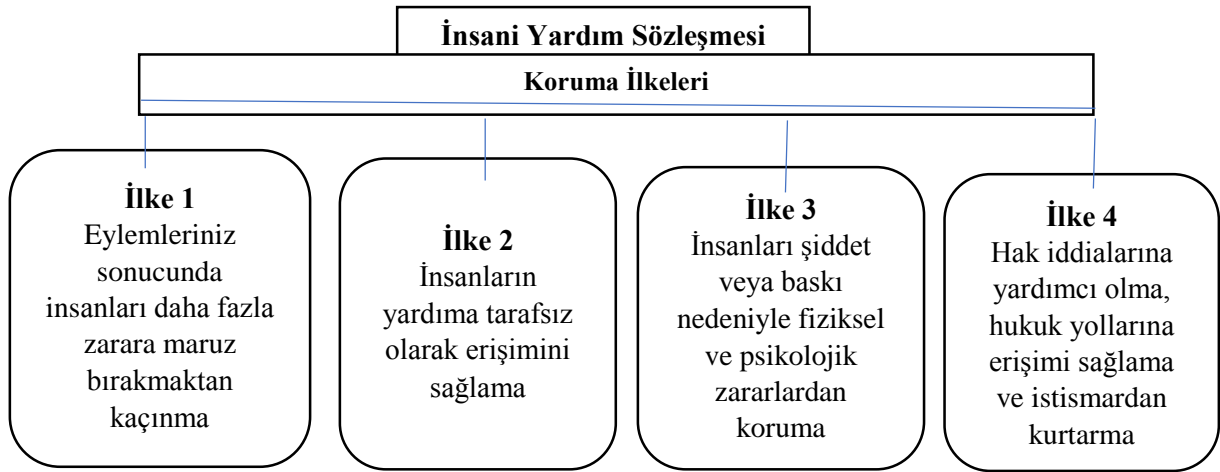
Bu konuda atılan adımlardan biri olan ve kısa adı Sphere olarak bilinen Sphere Projesi, 1997 yılında bir grup insani yardım sivil toplum kuruluşu, Kızılhaç ve Kızılay Hareketi tarafından oluşturulmuştur. Bu proje ile insani müdahalelerinin kalitesini artırmak ve eylemlerinden sorumlu olmak (hesap verebilmek) amaçlanmıştır. Sphere felsefesi “Afet veya çatışmalardan etkilenen insanların onurlu bir yaşam hakkına ve dolayısıyla yardım alma hakkına sahip olduğu” ve “Afet veya çatışmalardan kaynaklanan insani acıyı hafifletmek için tüm olası adımların atılması gerektiği” olmak üzere iki temel inanca dayanmaktadır. Bu iki temel inancı destekleme maksadıyla Sphere Projesi, İnsani Yardım Sözleşmesi’ni hazırlamıştır (Sphere, 2018). Özellikle dünya üzerinde yaşanan yoğun çatışmalar ve bunların geniş çaplı etkileri göz önüne alındığında en azından savaşlar/çatışmalar tamamen önlenemese de bu olumsuz tablonun etkilerini hafifletme noktasında ilkelerin olması ve hatta bunun yaptırımlara bağlanmasına duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Çünkü doğa kaynaklı afetlerde meydana gelen artışlar bir yana dünyanın birçok bölgesinde aktif silahlı çatışmalar ve insani krizler ortaya çıkmaya devam etmektedir. Özellikle Sahra altı Afrika bölgesi insani krizlerin, ölüm oranlarının en yaygın yaşandığı coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü yıllık raporundan hareketle (SIPRI, 2020: 2-3) 2019 yılında en az 32 ülkede aktif silahlı çatışma meydana gelmiştir. Bunların 2’si Amerika’da, 7’si Asya ve Okyanusya’da, 1’i Avrupa’da, 7’si Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da ve 15’i Sahra altı Afrika’da

yaşanmıştır. Yine aynı yıl Afganistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Haiti, Somali ve Güney Sudan'da yaklaşık 30 milyon insan acil gıda ve diğer geçim yardımlarına ihtiyaç duymuştur.

İnsani yardımda yer alan en temel hakların bazılarını özetleyen İnsani Yardım Sözleşmesi, insanların zararlardan korunmasına, hakları ve hukuk yolları konusunda bilgilendirilme şekline daha iyi güvenlik ve emniyeti sağlamasına yönelik yöntemlere yer vermektedir. Temel insani koruma konusu bu bağlamda çeşitli türde şiddetten uzak durma ve kasıtlı olarak insanların onurla hayatta kalmasına engel durumların önlenmesini içermektedir (Sphere Projesi, 2011: 29).

Şekil 1'de insani yardım faaliyetlerinin hangi şartlara bağlı olarak yürütülmesi gerektiği hususu gösterilmektedir.

Şekil 1: İnsani Yardımın Temel İlkeleri



Kaynak: The Sphere Project. (2011). *Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*. (Third Edition), United Kingdom: Practical Action Publishing, s. 28.

Şekil 1'de insani yardım aktörlerine rehberlik edecek dört temel ilkeye yer verilmektedir. Bu ilkeler insanlara hem maddi hem de psikolojik zarar vermekten kaçınma, tarafsızlık içinde yardım sağlama ve insanlara hukuk yollarını gösterme konusunda rehberlik etme şeklinde ele alınmıştır. Özellikle insani yardım faaliyetleri esnasında özensiz hareket sonucu afetzedeler daha fazla zarar görebilmektedir. Bu nedenle yapılacak insani yardım faaliyetlerinde maksimum özen gösterilmelidir. Tüm afetzelere dini inancına, uyruğuna, cinsiyetine ve diğer özelliklerine bakılmaksızın profesyonellik içinde yaklaşmak da insani yardımın gereklilikleri arasındadır. Burada tek bir gerçek ve izlenecek adım vardır, o da afet dolayısıyla etkilenen insanların varlığı ve bunlara tarafsız bir şekilde yardım faaliyetlerinin ulaştırılması gerekliliğidir. Yine özellikle afet dolayısıyla imkânlarını kaybeden ve hassaslaşan insanların içinde buldukları zor koşullarda o kişilerin istismar edilmemesi ve afetin

etkilerinin hafifletilmesinde, yaraların hızlı bir şekilde sarılmasında rehberlik yapılması büyük önem taşımaktadır.

İnsani yardımların çıkış noktasını oluşturan İnsani Yardım Sözleşmesi çeşitli ilkelere dayanmaktadır. Yukarıda bahsedilen insani yardım kapsamındaki bu dört ilke, çatışma ve afet durumlarında insanların genel olarak karşılaştığı daha ciddi tehditlere dikkat çekmektedir. Esasen bu dört koruma İlkesi, İnsani Yardım Sözleşmesi'nde belirtilen "onurla yaşama hakkı", "insani yardım alma hakkı" ile "korunma ve güvenlik hakkı" gibi hakların da özetini oluşturmaktadır (Sphere Projesi, 2011: 29).

Temel İnsani Standartlar uluslararası hukukta yer alan; kişinin onurlu bir yaşama sahip olma, korunma ve güvende olma haklarından yola çıkarak hazırlanmıştır. Özünde insan ve insani yardımlarda bireylerin korunup kollanması ve buna yönelik ilkeler yer almaktadır. Bu standartlar, kriz durumundan etkilenen topluluklara doğrudan yardım sağlayan ya da bölgede görev alan organizasyonları finansal ve/veya teknik anlamda ilgilendirerek (Bakır, 2019: 6) daha iyi bir insani yardım yönetiminin kurumsal bir hüviyet kazanmasına aracılık etmektedir.

İnsani krizlerden etkilenmiş kişilere ve toplumlara yönelik olarak yürütülen faaliyetlerde kurum ve kuruluşların dikkat etmesi gereken çeşitli insani yardım kriterleri/standartları bulunmaktadır. Temel İnsani Yardım Standartları dokuz başlıkta sıralanmaktadır (CHS Alliance, 2014: 4):

- İnsani yardımın uygun ve ilgili olması,
- İnsani yardımın etkin ve zamanında olması,
- İnsani yardımın yerel kapasiteleri güçlendirmesi ve negatif etkileri önlemesi,
- İnsani yardımın iletişim, katılım ve geri bildirimle dayalı olması,
- Şikayetlere açık olunması ve yanıt verilmesi,
- İnsani yardımın koordineli ve tamamlayıcı olması,
- İnsani yardım aktörlerinin sürekli öğrenmesi ve gelişmesi,
- Personelin işini etkin şekilde yapması ve personele adil ve eşit davranılması,
- Kaynakların amaçlara uygun bir biçimde ve sorumluluk olarak kullanılması.

Yukarıda sayılan standartlar insani yardım kuruluşlarına ve bireylere yönelik rehber niteliğinde olup, bu kriterler sürecin daha etkili ve şeffaf bir şekilde yürütülmesine katkı sağlaması, insani yardımların uygun içerikle hazırlanması ve sunulması, insani yardım aktörleri arasında uyumlu hareket edilmesi ve süreçte yer alan tarafların sürekli öğrenme ve kendini geliştirme çabası içinde olması gibi temel noktalara vurgu yapmaktadır.

Bakır'a göre (2019: 6) bu standartların varlığı insani yardım kuruluşları için bağlayıcı bir unsur olmanın yanında kuruluşları, faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar karşısında sorumlu tutulabileceklerdir. Bu sorumluluk insani yardım sisteminde işlerin daha iyi yürütülmesine katkı sağlamanın yanında, ihtiyaç sahibi kişilerin açık veya örtülü şekilde ifade ettikleri beklentilerinin zamanında ve insan onuruna saygı içerisinde gerçekleştirilmesine de elbette olumlu yansımaları olacaktır. Yine hesap verme anlayışı insani yardım aktörlerinin güç sarhoşluğuna düşmelerine set çekmede ve insani standartlara uygun bir metotla hareket etmede katkı sağlayacaktır.

2. İnsani Yardımlarda Toplumsal Bilinç Oluşturmanın Önemi ve Gerekliliği

Toplumsal bilinç oluşturmada yasalar, etik ilkeler, örf ve adetler önemli bir yere sahiptir. Özellikle temel insan haklarının hukuk metinlerinde yer alması ve bunların korunmasının elbette çok önemli bir yeri vardır. Bunun yanında etik ilkelerin geliştirilmesi, insani yardım faaliyetlerinin uygulanması sürecinde doğru tutum ve davranışların yerleşmesinde ve yaygınlaşmasında en az yasalar kadar gerekli ve önemlidir. Çünkü yasaların uygulanması sürecinde temel aktör insanlar olduğu için insanlar bazen yasal sınırların dışına çıkabilmekte bazen de yasal sınırların içinde kalsa bile etik olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Yasalar insanları dışsal olarak denetlerken, etik ilkeler ise bireyleri içsel olarak denetlemektedir. Bireylerin içsel olarak denetlenmesi/otokontrol doğru davranışların gelişmesine de katkı sağlamaktadır.

İnsan haklarının aynı zamanda etik ilkeler olduğu göz önüne alındığında afet yönetimine yaklaşımda etik ilkeler ve insan haklarının birlikte ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Afet yönetimi afet öncesi yapılacak çalışmalara odaklanmanın yanında afetzedelere insan onuruna yaraşır bir şekilde muamelede bulunma ve süreci yönetmeyi de kapsamaktadır. Bu nedenle afetlerde insani yardım faaliyetlerine bakıldığında ağırlıklı olarak beslenme, barınma, güvenlik, sağlıklı bir yaşam sürme gibi insani faaliyetlerin devamlılığını sağlamaya dönük asgari gerekliliklerden oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla afetzedelere yapılana bu ve benzeri yardımlar bir lütuf olarak değil, yasal ve insani birer görev ve sorumluluk olarak görülmelidir (Yaman ve Düger, 2017: 8).

Dar çerçevede afet zamanlarındaki insani yardım faaliyetlerinde, geniş çerçevede ise sosyal, siyasal, yönetsel, kültürel, ekonomik vb. hayatın tüm alanlarında özellikle toplumsal bilinç oluşturmada yasal uygulamaların yanında etik değerleri de geniş ölçüde ele almak ve etik hiyerarşinin tüm aşamalarını birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü insanın en iyi davranışı sergilemesi bir bütün olup, o da toplumsal yaşamın tüm mecralarında aynı ahlaki

ilkelerin gösterilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle afetlere müdahale, arama kurtarma, lojistik faaliyetler ve diğer insani yardım süreçlerinde görev alanların ve gönüllü kişilerin afetzedelere yönelik yasal sorumluluğun yanında, ahlaki sorumluluğunun da olduğunu göz önünde tutarak hareket etmeleri beklenmektedir.

İster doğa kaynaklı olsun isterse insan kaynaklı olsun afetlerin olumsuz etkilerini minimum düzeye indirmek elbette mümkündür. Bu noktada afet bilincine sahip olmak ve ortak hareket etmek gerekmektedir. Özellikle doğa olaylarının afete dönüşmesinde insanların büyük payı bulunmaktadır. Nitekim dikkatsizlik, acemilik, vurdumduymazlık, kasten yapma ve rant sağlama gibi saiklerle hareket edildiğinde afetler ciddi anlamda can ve mal kayıplarına neden olmaktadır.

Yıkıcı depremler ve diğer afetler büyük can ve mal kaybına yol açmaktadır. Bu gerçekten yola çıkarak can ve mal kaybını en aza indirmek için afet öncesi hazırlık çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Hazırlık çalışmaları içerisinde en önemlisi ise temel afet bilincinin oluşması için verilen eğitimlerdir. Depremler sonucu ortaya çıkan manzaralar afet bilincine sahip olmanın farkını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü afet bilincine sahip bireyler yapısal olmayan hasarlara yol açacak etmenleri bilmekte ve buna göre önlem alabilmektedirler (Şahin, vd., 2018: 157). Nitekim Türkiye'nin deprem başta olmak üzere birçok afet tehlikesine açık bir ülke olduğu gerçeğinden yola çıkarak insanların bu afetlere karşı her zaman hazırlıklı olması gerekmektedir (Varol, 2019: 194-195). Sadece depremlerde ortaya çıkan manzara bile, afet konusunda bilinç eksikliği dâhil, önemli bir afet politikası oluşturmaya ve uygulamaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Kundak'a göre (2011: 6) afetlerden bahsetmek toplumda buna yönelik bilinç oluşturmak elbette felaket tellallığı değildir. Çünkü felaket tellallığı ve riskleri dile getirme arasında ince bir çizgi vardır. Bu çizginin bir tarafında, ümitsizlik, acizlik, karamsarlık ve kadercilik hüküm sürerken; diğer tarafında ise algılama, farkındalık ve mücadele yer almaktadır. Riskleri dile getirmede bilimsel ve teknik verilerden hareketle olası tehditler ve kayıplar en doğru şekilde belirlenmeye ve bu çerçevede alınabilecek önlemleri içeren bir yol haritası çıkarılmaya çalışılır.

Tam da bu noktada riskin modernite sonrası toplumun bir özelliği olduğunu belirten Ulrich Beck (2011), sanayi öncesi toplumlar için doğa olayları, seller ve kuraklık gibi risklerin varlığından söz ederken; modern sanayi toplumunda bilimsel gelişmelerle doğanın kontrol altına alındığı bir dünya ile birlikte insanlığın artık doğal kaynaklı değil, kendi eliyle ürettiği risklerle karşı karşıya kaldığına dikkat çekmektedir. İnsanın kendi eliyle ürettiği bu riskler (çevre kirliliği, nükleer enerji, genetik mühendisliği çalışmaları, küresel ısınma) küresel bir etkiye sahiptirler.

Afetler sırasında eksikliği hissedilen önemli hususlardan bir diğeri de afet gönüllüğüdür. Afetler konusunda bilinç eksikliği gönüllük esasına dayanan afet eğitimleriyle, projelerle ve benzer aktivitelerle giderilebilir. Özellikle okullarda afet bilinci derslerinin yaygınlaştırılması, afet gönüllülük çalışmalarına katılımın teşvik edilmesi bu konuda atılacak basit ama etkili adımlardan birkaçını oluşturmaktadır. İnsan hayatı her şeyden önce geldiğinden, olası bir afette hayatta kalmak için uyulması gereken kuralları bilen, afet sonrası afetzedelere yardımcı olabilecek bilinçli bireyler yetiştirilmesine duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır (Şahin, vd., 2018: 157-158).

Afetler konusunda eğitim alma ve bilinçli olma hayatta kalabilmenin ve zararı en aza indirebilmenin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Afet konusunda bilinç oluşturma aileden başlayarak tüm topluma yönelik yaygın afet eğitim ve uygulamalarını hayata geçirmekle mümkün olabilir. Özellikle karmaşa ve güçlükler süreci olan afetlerden önce tüm aile fertleri tarafından acil durum ve afet planlarının yapılması ve bunların güncel tutulması süreci daha kolay atlama açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında gönüllülük projeleri ile afetlerde gönüllü birey sayısının artırılması hem afetlerin etkilerinin azaltılması noktasında yol alınmasına hem de insani yardım organizasyonlarına katılım ve destek noktasında güç birliğinin sağlanmasına yardımcı olur. Başka bir ifadeyle (Kundak, 2011) afetlerle baş edebilmede tehlikenin nereden, nasıl geleceğini doğru tespit edebilmek çok önemlidir. Bu kapsamda afetlere karşı algılama, farkındalık ve mücadele becerisini geliştirmede risklerin bilinmesinin ayrı bir yeri vardır. Ayrıca toplumun afetlere hazır olmasında ve daha az zarar görebilir hale getirilmesinde farkındalık çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Öğrenilebilen bir beceri olan farkındalığı geliştirmenin ‘afet tecrübesi’ ve ‘eğitim’ olmak üzere iki temel yolu bulunmaktadır.

Yukarıda afetlerde toplumsal bilinç oluşturma'nın birinci boyutunu oluşturan doğa kaynaklı afetler konusu ele alındı. Toplumsal bilinç oluşturma'nın ikinci boyutu ise insani krizler ve bunun neticesinde ortaya çıkan insani yardımlara ilişkin değerlendirmeleri içermektedir. Meydana gelen iç çatışmalar ve savaşlar başta olmak üzere birçok sorun insani dramları görünür hale getirmektedir. Başka bir ifadeyle özellikle savaşlar ve iç çatışmalar neticesinde artan silahlanma yarışı ya da artan silahlanma yarışı sonucu artan iç çatışmalar ve savaşlar insani krizleri derinleştirerek, olayların meydana geldiği coğrafyaların dışına taşmasına ve sorunun sarmal haline dönüşerek dünyanın geleceğini tehdit etmesine neden olmaktadır. Bu noktada sorunların daha da büyümemesi yönünde ortak toplumsal tepkinin ortaya konulmasına duyulan ihtiyaç da giderek artmaktadır.

İnsani krizler dünyanın bazı bölgelerinde çok yoğun (örneğin Sahra altı Afrika) bazı bölgelerinde ise az yoğun (örneğin Avrupa) şekilde görülse de acil müdahale edilmesi gereken

bir sorun olarak beklemektedir. Özellikle örgütlü hareketlerle insani drama dikkat çekilmesi ve konunun birinci derecede muhatabı olarak karar verme ve uygulama noktasında icracı organ olan hükümetler üzerinde baskı oluşturulması suretiyle önemli kazanımlar elde edilebilir. Çünkü hükümetler çoğu zaman politik, diplomatik, ekonomik ve siyasal kaygılarla insani yardımlar konusunda kapsamlı adımlar atmaktan uzak durmayı tercih edebilmektedir. İşte bu noktada ulusal ya da uluslararası ölçekte STK'ların devreye girerek sorumluluk paylaşımına, işbirliği yapmasına ve hükümetler üzerinde etki oluşturmaya ihtiyaç duyulmaktadır. STK'lar gönüllüler aracılığıyla savaşların, göçlerin, iç çatışmaların ortaya çıkardığı acı bilançoya dikkat çekmek suretiyle bunların önlenmesine yönelik kamuoyu oluşturma ve hükümetler üzerinde baskı oluşturmaya çalışmalıdır.

İnsani yardım faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin çalışmalar acının hafifletilmesinde çok önemli olmakla birlikte, yeni insani krizlerin ortaya çıkmasına mâni olacak girişimlerin olması da bir o kadar önemli ve zorunludur. STK'lar üzerinden insani krizlere dikkat kampanyaları, askeri harcamaların ve silahlanma yarışlarının gelecekte bu meseleyi daha da karmaşık hale getireceği yönünde bilgilendirici çalışmalar yapılması, toplumsal bilinç oluşturmada önemli bir araç olarak görülebilir. Önlemler alınmadığı sürece rakamların da ortaya koyduğu gibi can kayıpları, yaralanma ve kaybolma hadiselerinin yanında açlık, yoksulluk, hastalık gibi birçok sorunun artarak devam etme potansiyeli bulunmaktadır. Tüm bu gelişmelere Covid-19 salgınının olumsuz etkileri de eklenince işler daha kötü bir hâl almıştır. Bu konuda Dünya Gıda Programı (UNDP, 2020: 14) Covid-19 salgınının küresel ölçekte geçim kaynaklarına ve gıda tedarik zincirine vurduğu darbeden dolayı açlık sorunuyla karşı karşıya kalan insan sayısının 55 ülkede 130 milyon daha artabileceğine dikkat çekmektedir.

3. İnsani Krizler ve İnsani Yardımların Genel Görünümü

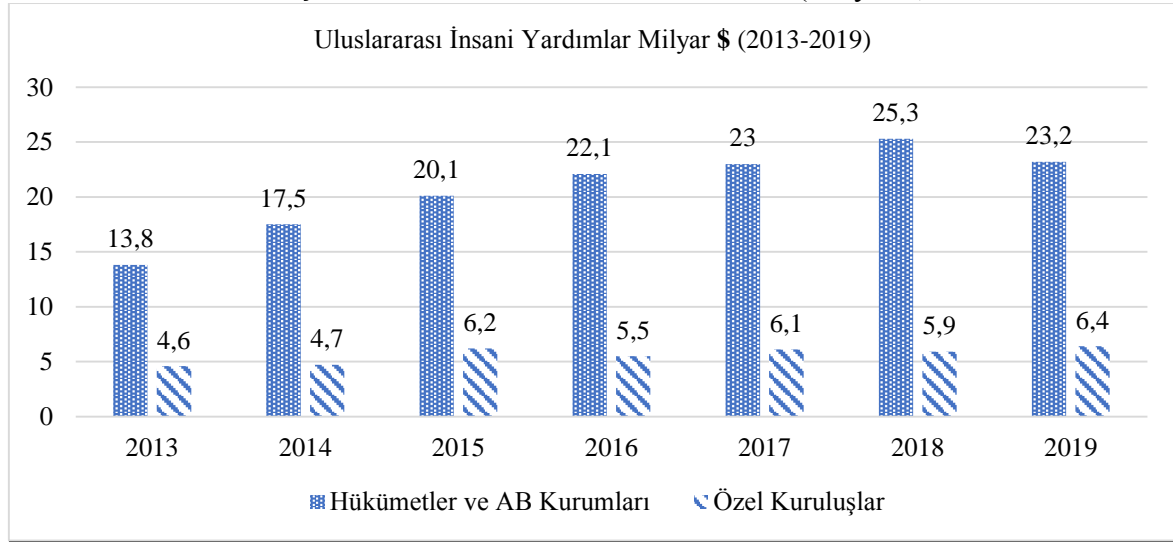
Dünya genelinde meydana gelen doğa ve insan kaynaklı afetler yeni krizlere yol açmaya devam etmektedir. Özellikle son zamanlarda artan iç çatışmalar, savaşlar, göçler, açlık, salgın hastalıklar (Covid-19 salgını süreci ciddi anlamda zora sokmaktadır), Yemen, Suriye, Sudan, Etiyopya, Irak, Nijerya Somali, Kenya gibi ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde olumsuzlukları beraberinde getirmekte, bu olumsuzluklara karşı atılan çözüm adımları ve yardım faaliyetleri çok düşük düzeylerde kalmaktadır. Özellikle küresel ölçekte askeri harcamaların artış eğiliminde ve bununla ilintili olarak birçok bölgede aktif silahlı çatışmaların yaşanmış/yaşanıyor olması insani yardımlara duyulan ihtiyacı da artırmaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI, 2020: 10) yıllık raporuna göre küresel askeri harcamalar 2019 yılında 1,917 trilyon dolara yükselmiştir. Bu tutar bir önceki

seneye göre %3,6 ve 2010 yılına göre %7,2 daha yüksektir. 2019 yılı askeri harcama tutarı gayri safi yurtiçi hasılasının %2,2'sini veya kişi başına 249 dolara denk gelmektedir. Askeri harcamalar dünyanın hemen her bölgesinde artmış durumdadır. Avrupa'da %5, Asya ve Okyanusya'da %4,8, Amerika'da %4,7 ve Afrika'da %1,5 olarak gerçekleşmiştir.

Özellikle insan kaynaklı afetlerin başat sebebi olarak savaşlar ve iç çatışmalar neticesinde son 30 yılda milyonlarca insan savaş sebebiyle ölmüş, yaralanmış ve göç etmek zorunda kalmıştır. Dünyada silahlanma yarışı ve askeri harcamalar arttıkça savaşların etkisi de bu nispette büyümektedir. Raporlar (Örneğin, SIPRI, 2020: 13) dünyada her geçen yıl askeri harcamaların, silahlanma yarışlarının hız kazandığını ve büyük bir silah ticaretinin yaşandığını ortaya koymaktadır.

Çalışmalarda her ne kadar askeri harcamaların, savaşların ve iç çatışmaların arttığına dikkat çekiliyor olsa da insani krizlerle mücadele kapsamında çeşitli düzeylerde yardımlar yapılmakta (her ne kadar yeterli düzeyde olmasa da), acılar hafifletilmeye çalışılmaktadır. İngiltere merkezli Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü'nün (DI, 2020: 10; DI, 2019: 10; DI, 2018: 8) raporlarına göre uluslararası insani yardımlarda genel olarak bir artış söz konusudur. Bu yardımlar içerisinde resmî kurumların payı daha fazladır.

Şekil 2: Uluslararası İnsani Yardımlar (Milyar \$)

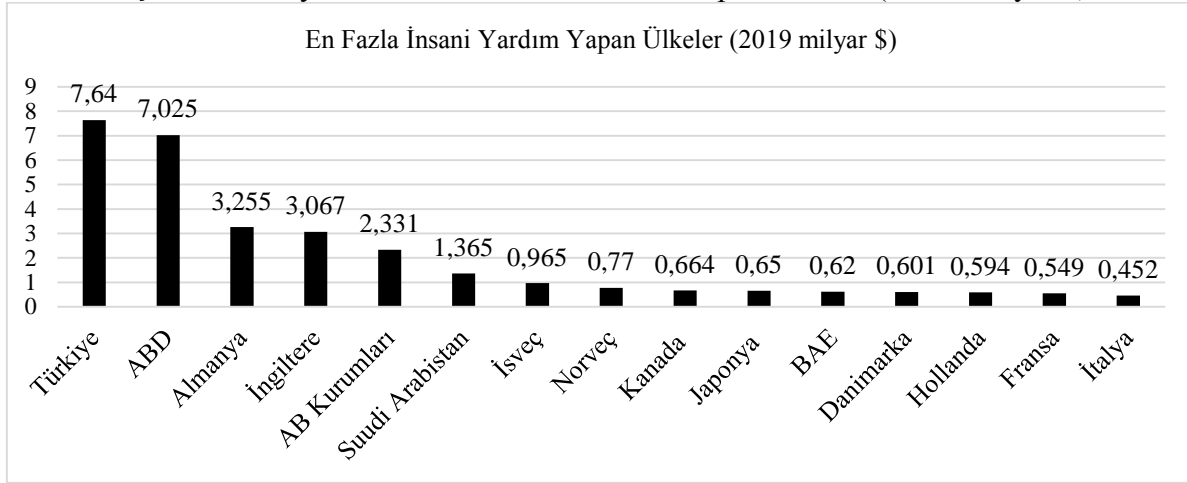


Kaynak: DI. (2020). *Global humanitarian assistance report 2020*. England and Wales: DI International Ltd, s.10; DI. (2019). *Global humanitarian assistance report 2019*. England and Wales: DI International Ltd, s. 10; DI. (2018). *Global humanitarian assistance report 2018*. England and Wales: DI International Ltd, s. 8.

Şekil 2'de 2013 ile 2019 yılları arasında hükümetler ve Avrupa Birliği kurumları ile özel kuruluşlar tarafından verilen insani yardımlar gösterilmektedir. Şekle genel olarak bakıldığında insani yardımların artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum esasen dünyada yaşanan

insani krizlerin artmasının ve insani yardımlara duyulan ihtiyacın her geçen gün artıyor olmasının bir sonucu olarak da görülebilir. 2013 yılında 13,8 milyar doları resmi hükümetler ve AB kurumları, 4,6 milyar doları özel kuruluşlar tarafından verilen toplam insani yardım tutarı 18,4 milyar iken; bu rakam 2019 yılında 23,2 milyar doları resmi, 6,4 milyar doları özel kuruluşlar olmak üzere toplam 29,6 milyara yükselmiştir. Ancak 2018 yılına göre 2019 yılında insani yardım miktarınının 1,6 milyar dolar gerilediği de görülmektedir.

Şekil 3: Dünyada En Fazla İnsani Yardım Yapan Ülkeler (2019/ Milyar \$)



Kaynak: DI. (2020). *Global humanitarian assistance report 2020*. England and Wales: DI International Ltd., s. 35.

2019 yılında dünyada en fazla insani yardım sorumluluğunu üstlenen ülkelerin verildiği Şekil 3'e bakıldığında Türkiye'nin ve ABD'nin insani yardım harcamalarının diğer ülkelere nazaran açık ara önce olduğu görülmektedir. Türkiye'nin insani yardım yapan ülkeler arasında ilk sırada yer almasında Türkiye'de yaşayan geçici koruma statüsü kapsamında kayıtlı 3 milyon 600 bin Suriyeliye yönelik harcamaların büyük bir etkisi söz konusudur.

Türkiye'nin tarihsel süreç içinde insani yardım konusunda duyarlılığı hep olmuş ve Türkiye dünyanın birçok bölgesine yardım eli uzatmıştır. Özellikle Suriye kriziyle Türkiye insani yardımlar konusunda ön plana çıkmıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklıklar neticesinde büyük bir kısmı başta komşu ülkeler olmak üzere birçok ülkeye Suriyeli göçü yaşanmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesiyle başlayan yeni dönemde insani yardım talebinde ciddi bir artış olmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre (2020), Türkiye'deki geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyeli sayısı 2012 yılında 14.237, 2013 yılında 224.655 iken; bu sayı 2019 yılındaki ufak bir düşüşün dışında sürekli artış göstererek 2020 sonu itibariyle 3.641.370 kişiye yükselmiştir.

Türkiye'nin görünür bir küresel insani yardım aktörü olmaya başlaması Somali'ye yaptığı hatırı sayılır yardımlarla başlamış ve Suriye krizi ile devam etmiştir. Türkiye'nin orta gelirli ülke olarak dış ve insani yardım alanında ekonomisi büyük ülkelerle yarışıyor olması ve hatta bazılarını geride bırakması ilgi çekici bir durum oluşturmaktadır. Çeşitli çalışmalarda da (Küresel İnsani Yardım Raporu, OECD Kalkınma İstatistikleri gibi) Türkiye'nin insani yardım hızını arttırdığına dikkat çekilmektedir (Cihangir-Tetik ve Müftüler-Baç, 2020). Özellikle AFAD insani yardımlar noktasında dünyanın birçok ülkesine ulaşmaya çalışmakta ve yardımlarını sürdürmektedir. AFAD verilerine göre 2009-2019 yıllarını kapsayan on yılda 58 ülkeye toplamda 4,5 milyar TL değerinde yardım gönderilmiştir. En fazla yardım ulaştırılan ülkeler arasında Suriye, Somali, Filistin, Pakistan ve Bangladeş ilk sıralarda yer almıştır (AFAD, 2019).

2020 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'nda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin insani yardım harcamalarının büyük çoğunluğu Türkiye'de sayıları milyonları bulan Suriyelilere yönelik olmuştur. Bu süreçte hem resmî kurumların hem de insani yardım alanında faaliyette bulunan STK'ların göçün yükünü azaltmaya ve insani dramları hafifletmeye yönelik çok ciddi gayretleri olmuştur.

Türkiye ve ABD dışında İsviçre 0,423, Belçika 0,360, Kuveyt 0,279, İspanya 0,276, İrlanda 0,206, Finlandiya 0,163 ve Avustralya 0,130 milyon dolar insani yardım yapmıştır. Raporda ayrıca en büyük 20 bağışçı ülke tarafından sağlanan uluslararası yardım hacminin 2012'den bu yana (2019) ilk kez azaldığına da dikkat çekilmektedir. 2019 yılında en büyük 20 kamu bağışçısı tarafından sağlanan uluslararası insani yardım hacmi bir önceki yıla nazaran %8 azalmıştır. Bu yardım tutarı 2018'de 24,4 milyar ABD doları iken 2019'da 22,4 milyar ABD doları olmuştur (DI, 2020: 35). İnsani yardım tutarlarının yetersizliği sorunun yanında bu yardımların dalgalı bir seyir izlemesi hususu da insani krizlerle mücadelede güçlü bir politika üretilmediğini ortaya koymaktadır.

2018 itibarıyla en fazla insani yardım yapılan 5 ülkeye bakıldığında, bunlar Yemen (5 milyar dolar), Suriye (2,3 milyar dolar), Irak (1,3 milyar dolar), Güney Sudan (0,8 milyar dolar) ve Filistin'den (0,8 milyar dolar) oluşmaktadır (DI, 2020: 10). İnsani yardımların yapıldığı bu ülkeler, esasen insani dramların da en çok yaşandığı ülkeler olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu ülkeler özellikle iç savaşın, dış müdahalelerin ve siyasi krizlerin en fazla olduğu ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu insan kaynaklı afetler neticesinde binlerce insan ölümlerinin yanında yaralanmalar, kaybolmalar, açlık, yoksulluk, göç gibi büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Örneğin Yemen, 2019 yılında dünyadaki en ağır insani krizin yaşandığı yer olarak kayıtlara geçmiştir (SIPRI, 2020: 7). Yemen'deki savaşın yol açtığı siyasi yıkımın yanı sıra sivil nüfus üzerindeki etkisi de felaket boyutlarına ulaşmış durumdadır. Yemen'deki savaş sadece can kayıplarına ve yaralanmalara neden olmamış aynı zamanda savaş sebebiyle ülkenin zaten zayıf olan altyapısı tamamen yıkılmış, insani yardım amaçlı müdahaleler iyice imkânsız hâle gelmiştir. Yıllardır süren savaş ülke genelinde ilaç ve gıda gibi temel ihtiyaç maddeleri konusunda ciddi sorunlar yaşanmasına, milyonlarca insanın açlıkla veya yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıya kalmasına da yol açmıştır. Raporlarda ülkede son altı yılda binlerce sivilin öldüğü ve çok sayıda insan hakkı ihlali yaşandığı belirtilmektedir. Hava bombardımanları, abluka ve çatışmalar halkın %80'ini insani yardıma ve korunmaya muhtaç hâle getirmiştir (Domazeti, 2020a: 2). Yemen'deki sorunlar elbette sadece savaşlarla da sınırlı değildir. Yemen'de meydana gelen şiddetli yağmurlar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan seller altyapının tahribatına, ev ve barınakların yıkılmasına, su kaynaklarının ve tarım ürünlerinin zarar görmesine, hayvanların ölümüne can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Yemen'in altı farklı bölgesinde tahmini olarak 62 binin üzerinde aile sellerden etkilenmiştir (OCHA, 2020: 2).

Büyük insani krizin yaşandığı bir başka ülke ise Sudan'dır. Sudan'da 7.1 milyon insan ciddi gıda güvensizliği yaşamaktadır. Bu insanlardan 6.1 milyonuna insani yardım ulaştırılması hedeflenmiş, 8.8 milyon insana yardım ulaştırılmış (Eylül 2020 itibariyle), 2,55 milyon insan ülke içinde yerinden edilmiş, 1.1 milyon insan mülteci durumuna düşmüştür (OCHA, 2021a: 1).

Son on yıldır çok ağır şartların, insani dramın yaşandığı bir başka ülke ise Suriye'dir. Suriye'de de benzer bir durum söz konusudur. Milyonlarca insanın göç ederek mülteci konumuna düştüğü ve milyonlarca insanın da ülke içinde çok zor koşullarda yaşam mücadelesi verdiği Suriye'de yaşanan bu durum sadece komşu ülkeleri etkilemekle kalmamış birçok ülkede siyasi tartışmaların ve çeşitli platformlarda çözüm arayışlarının da konusu haline gelmiştir. 2011 yılından itibaren devam eden bu krizden en fazla etkilenen elbette Suriye halkı olmuştur. Ülkeler açısından bakıldığında ise Türkiye başta olmak üzere Suriye'ye komşu/yakın mesafede olan Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır gibi ülkeler en fazla göç edilen ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun yanında bu süreçte Avrupa'nın çeşitli ülkelerine de göçler yaşanmıştır.

Günümüz itibarıyla Suriye nüfusunun yaklaşık %60'ı mülteci konumundadır. 6 milyonu aşkın Suriyeli ülke içinde (iç mülteci), 6 milyonu da ülke dışında olmak üzere 12 milyondan fazla insan yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalarak mülteci konumuna düşmüştür. Çatışmaların özellikle mültecilerin yoğun olduğu bölgelere insani erişimi engellemesi, zaten

kötü olan yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Ülkede savaşın yol açtığı en büyük dramlardan biri de yoksulluk olup, halkın %60'ından fazlası ağır bir yoksulluk içinde yaşamaktadır (Domazeti, 2020b: 1-3). Suriye İnsan Hakları Ağına göre Mart 2011'den Eylül 2020'ye kadar geçen sürede 226.779 sivil hayatını kaybetmiştir. Bu süre zarfında 29.375 çocuk, 28.405 kadın yaşamını yitirmiştir (SNHR, 2020).

Rakamlar insani yardıma muhtaç durumda olan insan sayısının giderek artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA, 2021b: 66) 2021 yılında 235 milyon kişinin insani yardım ve korumaya ihtiyaç duyacağını ifade etmektedir. Ofis'e göre bu gelişme dünya çapında her 33 kişiden 1'inin yardıma ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. Bu tablo bir önceki yıla göre (45 kişide 1 kişi) olumsuzlaşarak durum daha ciddi bir hâl almaktadır. Soruna çözüm olarak BM ve ortak kuruluşlar, 56 ülkede en çok muhtaç durumda olan 160 milyon insanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere 35 milyar dolara ihtiyaç duyulduğunu belirtilmektedir.

İnsani yardıma en fazla ihtiyaç duyulan bölgelere bakıldığında, Güney ve Doğu Afrika (58.5 milyon kişi), Batı ve Orta Afrika (56.1 milyon kişi), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (45.1 milyon kişi) ve Asya ve Pasifik (29.9 milyon kişi) ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında Doğu Avrupa'da 3.4 milyon kişi insani yardıma ihtiyaç duymaktadır (OCHA, 2021b: 68).

Tablo 1: 2021 Yılı İnsani Müdahale Planı

Ülke	Muhtaç Durumda Olan Kişi Sayısı (milyon)	Ulaşılması Hedeflenen Kişi Sayısı (milyon)	İhtiyaç Duyulan Para (ABD Doları\$)
Yemen	24.3	19	3.39 milyar\$
Etiyopya	21.3	16.3	1.50 milyar\$
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	19.6	9.6	1.98 milyar\$
Afganistan	18.4	15.7	1.30 milyar\$
Sudan	13.4	8.9	1.80 milyar\$
Suriye	13	10.5	4.20 milyar\$
Pakistan	10.5	3.3	285.3 milyon\$
Nijerya	8.9	6.2	1.10 milyar\$
Güney Sudan	7.5	5.6	1.50 milya\$
Mali	7.1	5.8	498milyon\$

Kaynak: HI (Humanitarian Insight). (2020). *Response plans in 2021*. Erişim tarihi: (12.01.2020) <https://humaninsight.info/>

Tablo 1, 2021 yılı için insani yardım müdahale planı çerçevesinde muhtaç durumda en fazla insanın yaşadığı 10 ülkeyi göstermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi özellikle Yemen'de durum çok daha kötü bir noktaya gelmiş durumdadır. 2021 yılı itibarıyla Yemen'in nüfusu 30.1 milyon olup (Worldometer, 2021) bu nüfusun 24,3 milyonu (%78,1) muhtaç durumdadır. Bunun yanında Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Afganistan, Sudan, Suriye, Arakan, gibi çeşitli ülkelerde insani yardımlara muhtaç durumda olan milyonlarca insan

bulunmaktadır. Muhtaç durumda olan insanların olduğu ülke sayısı elbette bunlarla sınırlı değildir. Raporda (HI, 2020) ayrıca Mali, Venezuela, Zimbabve, Kolombiya, Haiti, Nijer, Burkina Faso gibi onlarca ülkede milyonlarca insanın benzer insani krizlerle karşı karşıya kalmaya devam ettiğine yer verilmiştir.

Sonuç

Uluslararası çapta insan hak ve hürriyetlerinin korunmasına ve dolaylı olarak da insani yardımlara ilişkin birçok temel hukuk metni (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Antlaşması, uluslararası temel sözleşmeler, anayasalar ve yasalar) bulunmaktadır. Bunun yanında insani yardımlar noktasında uluslararası düzeyde faaliyette bulunan çok çeşitli organizasyon/örgüt (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi, Birleşmiş Milletler Yardım Ofisi, AFAD vb.) bulunmaktadır. Tüm bunlara rağmen insani krizler olanca hızıyla devam etmektedir. Temel sorun insani krizlere ilişkin yasal düzenlemelerin ya da kurumsal yapılanmaların eksikliğinde değil; sorun ülkelerin insani yardımlara yaklaşım tarzlarında, yasal düzenlemelerin uygulanması noktasında organizasyon eksikliğinde, gereken çabanın gösterilmemesinde, hatta öncelikli konular sıralamasında insani yardımların çok daha gerilerde kalmasında ve elbette bilinçsiz hareket etmede yatmaktadır. Dolayısıyla topyekün bir biçimde duyarlı olmaya, bilinçlenmeye ve yönetimler/hükümetler üzerinde uluslararası hukuk normları çerçevesinde baskı oluşturarak yeni insani krizlerin oluşmasını engellemeye ve özellikle diplomatik girişimlerle sorunların barışçıl yollarla çözülmesine yönelik çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte yine yerel düzeyden başlamak üzere uluslararası platformlarda STK'ların baş rolde olduğu sivil inisiyatiflerle yeni krizlerin ortaya çıkmaması için hükümetler üzerinde baskı kurulmaya çalışılmalıdır.

İnsani yardım gerektiren olayların başında doğrudan ya da dolaylı olarak insan etkisiyle afete dönüşen doğa olayları gelmektedir. Ülkelerde meydana gelen doğa kaynaklı olayların afete dönüşerek maddi-manevi zarar vermesine sıklıkla şahit olunmaktadır. Bunun yanında özellikle doğrudan insan unsurunun etkisiyle meydana gelen iç karışıklıklar, savaşlar ve kitlesel göçler can ve mal kayıplarına neden olan olaylar olarak tüm güncelliğini ve etkisini sürdürmektedir. Bir yandan, ülkelerin her geçen yıl savunma harcamalarına ayırdığı bütçenin giderek artması diğer yandan toplumsal anlamda bilinçsizlik ve duyarsızlık insani yardıma ihtiyaç duyulan bölge/kişi sayısını giderek artırmaktadır. Ayrıca insani yardım harcamaları ülkelerin diğer harcamalarıyla kıyaslandığında, bu harcamaların çok düşük düzeylerde kalması hususu diğer sorunlarla birleşince neticede insani krizlerde ciddi artışları ortaya çıkarmıştır.

Doğa kaynaklı ve insan kaynaklı travmatik olayların ülke ekonomilerine verdiği zararların yanında, sosyal hayata ve insanlar üzerinde çoğunlukla da gelişmemiş ülkelerde çok derin etkileri olmaktadır. Özellikle askeri harcamaların katlanarak artması yakın gelecekte mevcut krizlere ek yeni risklerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlayacak bir potansiyele sahip olmaktadır. Temel sebebi siyasi anlaşmazlıklara bağlı olarak ortaya çıkan birtakım insani dramlar (zorunlu göç, iç savaş, kaynakların kullanılamaması, açlık ve yoksulluk gibi) yeni insani sorunların artmasına neden olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bir yanda artan askeri harcamaların ve derinleşen insani krizlerin öbür yanda yürütülen insani yardım faaliyetlerinin yetersizliğinin oluşturduğu paradoksal durum insani yardım faaliyetlerinin başarısını düşürmektedir. Ayrıca rakamlar ülkelerin ekonomik gelişmiş düzeyi ile insani yardım harcaması yapma arasında doğrusal bir ilişki olmadığını ortaya koyarak bu durumu desteklemektedir.

Dünyada yaşanan gelir dağılımı ve adaletsizlik sosyal barışı tehdit etmektedir. Ülkeler arası bu dengesizlik kaynakların sahipliğindeki farklılıklarla iyice derinleşmiştir. Dünyadaki refah artışının özellikle açlığın, yoksulluğun, iç çatışmaların ve savaşların hüküm sürdüğü coğrafyalara da ulaşması ortak akılla, diplomasiyle ve uluslararası girişimlerle sağlanabilir. Bu bölgelerde meydana gelen ölümler dışındaki diğer insani dramların (engellilik, sosyal hayata uyum yeteneğini kaybetme, maddi kaynakların tükenmesi) neticesinde ortaya çıkan yeni riskler karşısında bu kişilerin topluma entegre edilmesinde çok aktörlü bir sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi, kendisini ve çevresini güvende hissedebilmesi ve geleceğe ilişkin endişe duymadan yaşayabilmesi için bireysel çabalar yeterli olmamakta yine burada da devletlerin ortak desteğiyle oluşturulacak sosyal politikalara (sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal güvenlik sistemine) ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda özellikle küreselleşme süreci bir yandan bölgeler arası dengesizlikleri artırırken diğer taraftan yaygın kapitalist ekonomik sistem sosyal politikaların geri plana itilmesine neden olmuştur. Bu süreç, ekonomik ve sosyokültürel dönüşümün yanında aynı zamanda devletlerin yapısını da değiştirerek ulusüstü işbirliklerini daha kıymetli hale getirmiştir. Başka bir ifadeyle ulusal ya da küresel ölçekli olup olmaması fark etmeksizin, ülkelerin sorunlara tek başına çözüm üretme ve sorunların üstesinden gelme kapasiteleri azaldığından ortak hareket etme zorunluluğu kendini iyice hissettirmiştir. Bu bağlamda uluslararası örgütlerin önemi daha da artmıştır. Başta doğa kaynaklı afetler olmak üzere savaş, göç, açlık, yoksulluk gibi insan kaynaklı afetlerle mücadele noktasında birlikte hareket etmeye mecbur olma, sorunlara elbirliği içinde çözüm arama çabaları da artmak zorunda kalmıştır. Özellikle hükümetler üzerinde insani yardım harcamalarının artırılmasına yönelik kararlar

üzerinde baskı oluşturma, protesto eylemleri, çeşitli platformlarda toplumların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi çalışmalarının yapılması daha da önem kazanmıştır.

Dünyada meydana gelen doğa kaynaklı afetler bir tarafta tutulsa bile, insani yardım programları kapsamında sadece açıklıkla mücadele bile başlı başına bir sorun olarak kamu yönetimlerinin küresel düzeyde ortak hareket etmelerini ve kalıcı insani yardım politikalarını hayata geçirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda insani yardımlara en fazla ihtiyaç duyulan bölgeler/ülkeler öncelikli olmak üzere kısa vadeli (temel insani ihtiyaçların karşılanması), orta vadeli (altyapının, yasal ve kurumsal yapının oluşturulması) ve uzun vadeli (sürdürülebilir sosyal, siyasal ve ekonomik sistemin oluşturulması) politikalarla bu ülkelerin kaderlerinin değiştirilebileceği noktasında her ülkeye ayrı ayrı sorumluluk düştüğü unutulmamalıdır.

Ayrıca insanların, dramların, ölümlerin ve yaralanmaların sadece bir rakamdan oluştuğu ya da bir bölgenin sorunu olarak değerlendirildiği yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Her bir insanın kıymetli olduğu, bir ailesinin-çevresinin ve yaşama hakkının olduğu unutulmamalıdır. Dünyanın en güvenli-zengin kabul edilen bölgesinde yaşayan bir insanla, örneğin Yemen’de, Suriye’de, Somali’de, Etiyopya’da, Irak’ta ya da benzer coğrafyalarda yaşayan insanların aynı haklara, benzer yaşam kalitesine sahip olması gerektiği düşüncesinin zihinlere yerleşmiş olması gerekmektedir.

Dünyada yaşanan bütün bu olumsuzluklara ek olarak özellikle 2020 yılının en büyük krizlerinden biri olan ve dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, sağlık hizmetlerinde aksama ve ölümlerin yanında gıda temini ve sevkiyatında oluşturduğu risklerden dolayı raporlarda da ifade edildiği gibi birçok ülkede milyonlarca insanın içinde yoksulluğu da barındıran yeni sorunlarla karşı karşıya kalmasına ve sorunun çok boyutlu olarak derinleşmesine neden olmuştur. Bu kapsamda ortak akılla ve işbirliği içinde hareket edilerek sorunlara yaklaşılması zaruret olup, aksi durumda gelecek yıllarda çok daha büyük insani krizlerin yaşanması kaçınılmaz bir son olarak görülmektedir.

Kaynakça

- AFAD. (2014). *Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*, Ankara.
- AFAD. (2019). *AFAD aracılığıyla 58 ülkeye 4,5 milyar liralık insani yardım*. (20.08.2019) Erişim tarihi: (11.01.2021) <https://icisleri.gov.tr/afad-araciligiyla-58-ulkeye-45-milyar-liralik-insani-yardim#:~:text=En%20C3%A7ok%20yard%C4%B1m%20ula%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lan%20C3%BClkeler,750%20milyon%20lira%20yard%C4%B1m%20ula%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B1>
- AFAD. (2020). *Afet yönetimi kapsamında 2019 yılına bakış ve doğa kaynaklı olay istatistikleri*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- AFAD. (2021). *Afet türleri*. Erişim tarihi: (13.01.2021) <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>
- Bakır, Z. Z. (2019). *Daha etkin insani yardım için temel standartlar*. (Araştırma 91, İnsani Yardım), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu, başka bir modernliğe doğru*, (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cambridge Dictionary. (2020). *Humanitarian*. Erişim tarihi: (09.07.2020) <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/humanitarian>
- Ceren, A. (2019). Yönetim ve kriz/afet yönetimi. (M. A. Özer, Ed.). (12. Bölüm), *Yönetim ve ...* ss. 348-388, Ankara: Gazi Kitabevi.
- CHS Alliance. (2014). *Temel insani yardım standardı*. CHS Alliance, Sphere Project ve Groupe URD. Erişim tarihi: (09.07.2020) <https://corehumanitarianstandard.org/files/files/Core-Humanitarian-Standard-Turkish.pdf>
- Cihangir-Tetik, D. ve Müftüler-Baç, M. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine dış ve insani yardımlar penceresinden bakmak. *Panorama, Çevrimiçi Yayın*, 23 Mayıs. Erişim tarihi: (08.01.2021) <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/05/23/turkiye-avrupa-birligi-iliskilerine-dis-ve-insani-yardimlar-penceresinden-bakmak/>
- Çağırın, M. E. (2006). *Uluslararası alanda insan hakları*. Ankara: Platin Yayınları.
- DI (Development Initiatives). (2018). *Global humanitarian assistance report 2018*. England and Wales: DI International Ltd., Erişim tarihi: (09.01.2021) <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2018/#downloads>
- DI (Development Initiatives). (2019). *Global humanitarian assistance report 2019*. England and Wales: DI International Ltd., Erişim tarihi: (09.01.2021) https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GHA%20report%202019_0.pdf
- DI (Development Initiatives). (2020). *Global Humanitarian assistance report 2020*. England and Wales: DI International Ltd., Erişim tarihi: (08.01.2021) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/78217>
- Domazeti, R. (2020a). *Yemen'de insani kriz derinleşiyor*. İNSAMER (28.09.2020), Erişim tarihi: (09.01.2020) https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_3339.pdf
- Domazeti, R. (2020b). *Suriye'de insani durum*. İNSAMER (07.12.2020) Erişim tarihi: (11.01.2021) https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_3526.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). *Geçici koruma*. İçişleri Bakanlığı. Erişim tarihi: (09.01.2020) <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- HI (Humanitarian Insight). (2020). *Response plans in 2021*. Erişim tarihi: (12.01.2020) <https://humaninsight.info/>
- IFRC. (2018). *World disasters report*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva/Switzerland. Erişim tarihi: (01.07.2020) <https://media.ifrc.org/ifrc/wp-content/uploads/sites/5/2018/10/B-WDR-2018-EN-LR.pdf>
- IFRC. (2020a). *World disasters report 2020*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, Erişim tarihi: (13.01.2020) <https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2020>
- IFRC. (2020b). *What is a disaster?* Erişim tarihi: (02.07.2020) <https://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/what-is-a-disaster/>
- Monllor, J. ve Murphy, P. J. (2017). Natural disasters, entrepreneurship, and creation after destruction A conceptual approach. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 23, No. 4, 618-637.

- Köseoğlu, A. M. (2015). *Afet yönetimi ve insani yardım*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kundak, S. (2011). Şehirler, afetler ve insanlar. *Toprak İşveren Dergisi*, Sayı 92, 6-11.
- OCHA. (2020). *Humanitarian update (Yemen)*. Sayı 8. Erişim tarihi: (09.01.2020).
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Yemen%20Humanitarian%20Update%20Issue%208%20August%202020%29.pdf>
- OCHA. (2021a). *Situation report (Sudan)*. Erişim tarihi: (10.01.2021)
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Situation%20Report%20-%20Sudan%20-%207%20Jan%202021.pdf>
- OCHA. (2021b) Global humanitarian overview. Erişim tarihi: (10.01.2021)
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GHO2021_EN.pdf
- Pringle, J. ve Hunt, M. (2015). “Humanitarian action”. Encyclopedia of Global Bioethics, Springer Science+Business Media Dordrecht, DOI 10.1007/978-3-319-05544-2_235-1 Erişim tarihi: (30.09.2020) https://www.researchgate.net/publication/284030877_Humanitarian_Action
- Shaluf, I. M., Ahmadun, F. ve Said, A. M. (2003). “A review of disaster and crisis”, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 12(1), 24-32.
- SIPRI. (2020). *SIPRI yearbook 2020: Armaments, disarmament and international security*. Oxford University Press. Erişim tarihi: (11.01.2020) https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-06/yb20_summary_en_v2.pdf
- SNHR. (2020). *Statistics. (Since March 2011)*. Erişim tarihi: (11.01.2020).
<https://sn4hr.org/#1523098545619-e820e287-18bd>
- Sphere Projesi. (2011). *İnsani yardım sözleşmesi ve insani yardımda asgari standartlar*. (İkinci Yeniden Baskı), Northampton, Birleşik Krallık: Belmont Press Ltd.
- Sphere. (2018). *The sphere handbook. humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*. Erişim tarihi: (31.12.2020) <https://handbook.spherestandards.org/en/sphere/#ch001>
- Statiska. (2021). Development of the number of earthquakes (M5+) worldwide from 2000 to 2019. Erişim tarihi: (08.02.2021) <https://www.statista.com/statistics/263105/development-of-the-number-of-earthquakes-worldwide-since-2000/>
- Şahin, Y., Lamba, M. ve Öztıp, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin afet bilinci ve afete hazırlık düzeylerinin belirlenmesi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3(6) 149-159.
- TDK. (2009). *Türkçe sözlük*. (10. Baskıdan Tıpkıbasım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- The Sphere Project. (2011). *Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*. (Third Edition). United Kingdom: Practical Action Publishing.
- UN. (2020) *Human rights*. Erişim tarihi: (09.07.2020) <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/human-rights/>
- UNDP. (2020). *Global multidimensional poverty index 2020*. United Nations Development Programme and Oxford Poverty and Human Development Initiative. Erişim tarihi: (16.01.2021)
http://hdr.undp.org/sites/default/files/2020_mpi_report_en.pdf
- UNDRR. (2020). *Risk and disasters*. Erişim tarihi: (06.07.2020) <http://www.un-spider.org/risks-and-disasters>
- Varol, A. (2019). Afet yönetimi, afet eğitimi ve afet farkındalığı: Amerika örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), 193-204.
- Yaman, M. ve Düger, Y. (2017). “Afet yönetiminde kavramsal çerçeve ve Türkiye’de afet yönetiminin genel tarihsel gelişimi”. *Afet Yönetimi* (Ö. Önder ve M. Yaman, Ed.), Bursa: Ekin Yayınevi.
- Worldometer. (2021). *Yemen population*. Erişim tarihi: (16.01.2021).
<https://www.worldometers.info/world-population/yemen-population/>